

mo, također, i praktički slom ekonomske perspektive u nekim zemljama članicama NATO-a. Iako se to ponajprije odnosi na stare zemlje članice NATO-a (npr. Grčku), u budućnosti će možda trebati preispitati zaključak sa str 250. – da “nijedna država (koja je ušla u NATO, a bila je nekadašnja komunistička zemlja) nije zabilježila prekid gospodarskog rasta, upravo suprotno”, te da su sve zemlje članice NATO-a “postigle zavidan stupanj demokratičnosti društva, demokratizaciju civilno-vojnih odnosa i vladavinu prava”. Hoće li NATO moći, znati i htjeti reagirati ako u nekoj od država članica dođe do privremene ili trajne suspenzije demokracije, ili ako dođe do nezadovoljstva građana zbog teže gospodarske krize? Je li NATO, drugim riječima, također i čuvar ideologija, odnosno vrste poredaka koji se razvijaju u državama članicama? Ili je samo čuvar njihovih granica od vanjske prijetnje?

Već i samo nabranje takvih pitanja pokazuje da je knjiga Petra Kurečića vrlo uspješno postavila temelje za raspravu o fundamentalnim temama svjetske politike. To nije samo knjiga o NATO-u i njegovu razvoju, nego i knjiga o suvremenoj globalnoj politici. U njoj možemo naći dileme koje se tiču ne samo Zapada nego i Rusije i drugih važnih aktera međunarodne politike. U našoj akademskoj zajednici nema mnogo knjiga koje bi bile toliko inspirativne za daljnju raspravu, a opet tako korektne u predstavljanju različitih gledanja na teme kojima se autor bavi. Na tome autoru treba najsrdačnije čestitati te mu zahvaliti na doprinosu koji je svojom knjigom dao našoj maloj, ali znatizeljnoj (i znanja željenoj) akademskoj zajednici.

Dejan Jović

Prikaz

Neven Cvetičanin
**Requiem revoluciji,
 Eseji 2000-2010.**

Službeni glasnik, Beograd, 2011, 327 str.

Neven Cvetičanin, politolog i filozof kojeg znamo, između ostalog, i iz bloka o hrvatskoj politologiji u inozemstvu (*Politička misao*, god. 47, br. 1, 2010) objavio je krajem prošle godine knjigu od sto svojih manjih eseja, koje je od 2000. (a zapravo, najvećim dijelom od 2004) do 2010. uglavnom – tj. uz nekoliko iznimaka – već objavio u *Politici*, *Danasu* i drugim srpskim novinama. Pored toga, u knjizi su i dva uvodna eseja, koji samorefleksivno objašnjavaju autorovu evoluciju kad se radi o gledanjima na događaje iz listopada 2000, kojima je s vlasti uklonjen Slobodan Milošević, a time i poredak kojeg je stvorio. Članci su objavljeni kako su napisani, a u mnogim je slučajevima autor ukratko komentirao njihov sadržaj ili relevantnost iz sadašnje perspektive. Pritom je ponekad bio i iskreno kritičan prema svojim nekadašnjim člancima, što u knjigama objavljenih kolumni nije čest slučaj.

Iako sam skeptičan prema knjigama u kojima se ponovno objavljuju već objavljeni novinski članci, ova je ipak iznimka. Autor, naime, nije klasičan novinarski kolumnist. Njegove su kolumne više od novinarstva, pa često i više od dnevnog komentara ili kratke analize političkih i

društvenih događaja. Okupljene u knjizi one “vode” čitatelja kroz autorovo prilično zaokruženo i kvalificirano gledanje na Srbiju nakon Miloševića. Cvetićanin se u svojim prethodnim radovima predstavio kao društveni i politički teoretičar, te je s te pozicije i iz tog identiteta pisao čak i kad je primarna publika bila – opća, a ne stručna javnost. U njegovim kolumnama spominju se Edmund Burke (autorov najcitiraniji “izvor”), Otto von Bismarck, Winston Churchill, pa čak i Carl Schmitt, Slobodan Jovanović, Nikola Pašić i drugi. Radi se, dakle, ipak o jednoj cjelini za koju je bilo opravdanja da se i predstavi kao takva.

Kao što napominje i u uvodu knjige, Cvetićanin je 2000. bio sudionik “revolucije”, ali bi se teško moglo reći da je bio revolucionar. U esejima koje je objavio nema dokaza da je mislio revolucionarno. Štoviše, sve do 2006. on zapravo ne govori o 5. listopada kao o revoluciji – nego te događaje naziva “narodnim otporom”, “prevratom”, “državotvornom voljom (koja) je bila na ulicama”, i o “urušavanju režima” koji je predvodio Slobodan Milošević. Njega pak prije svega vidi kao osobu koja je u srpsku politiku uvela anarhiju – za njegova vladanja sve se urušilo i sve je postalo moguće, bez ikakvog pravnog okvira i reda. Miloševićev sistem nije bio ni diktatura ni totalitarizam, nego prije svega “režim latentne anarhije i društvenog nereda” (str. 218) u kojem je sve bilo moguće. Srbija je bila, kao što će reći u svom zadnjem eseju iz ove kolekcije, jedna olabavljena, gotovo rasklimana konstrukcija koja je prolazila kroz permanentnu “autodestrukciju”. “Glavna ideja revolucije u kojoj sam učestvovao upravo (je) ta da se u našoj državi, klimavoj poput nekog starog orma-

na, stare ‘šarke’ zamene novima, da se zategnu svi labavi ‘šrafovi’ i da se konačno napravi državna konstrukcija koja će biti jaka i stabilna, budući da je Milošević sve prethodno razlabavio”, piše on na desetu obljetnicu “revolucije”. Međutim, to se nije dogodilo, nego je “ispalo da ni deset godina posle dana D nismo uspeli da zategnemo šrafove našeg, izgleda nepovratno labavog društva, što je vidljivo na svakom nivou – od nefunkcionisanja ustava sve od centralne vlasti do ‘okupiranih’ lokalnih samouprava...” (str. 323). U tom smislu, autor ostaje razočaran tom “revolucijom”, te joj piše *requiem*.

U uvodnom tekstu kaže da su na tu evoluciju – od nekoga tko je sudjelovao u “revoluciji” do nekoga tko više ne vjeruje u revolucije – utjecale i druge okolnosti, od kojih su neke bile i osobne: studijski boravak u Škotskoj 2009. godine, rođenje kćeri, promjena osobnih okolnosti i spoznaja. To ga dovodi do zaključka koji je dramatično drukčiji od nada koje je imao 2000. Godine 2010. piše: “Nema druge revolucije osim one lične, kao napora popravljanja sebe i svoje neposredne mikrookoline. Sve drugo je puka iluzija i prodavanje magle, koji se vraćaju kao bumerang. Stoga je bolji način da se obeleži godišnjica revolucije sa šrafciđerom, negoli sa praznim parolama u koje ionako niko više ne veruje” (str. 323). On to i čini, kad na samu desetogodišnjicu “revolucije” ostaje kod kuće i popravlja olabavljene sobne ormare, upravo odvijačem.

U tom rasponu od deset godina, međutim, Cvetićanin svojim kolumnističkim angažmanom upozorava na probleme srpske postmiloševićevske tranzicije. Centralna je tema – nefunkcioniranje države,

i to gotovo u svim njenim aspektima. On doista ne piše kao revolucionar, nego više kao konzervativac i državotvorni konstitucionalist. No u srpskim, kao i u mnogim drugim postsocijalističkim okolnostima, vjerovati u konzervativne ideje i ideologiju konzervativizma ne znači nužno biti konzervativan. U društvu u kojem tek treba uspostaviti državu (a Srbija je, kao što Cvetičanin precizno i točno kaže povodom referenduma o nezavisnosti Crne Gore 2006, tek “silom prilika” postala država, str. 116) konzervativizam može biti isto što i modernizacija. Cvetičanin je konzervativan mislilac, ali je istodobno i zagovornik modernizacije. On drži da je – kad su se već narodi postjugoslavenskog prostora našli u situaciji da formiraju svoje države – nužno da te države budu *pravne*, uređene i (riječ koju vrlo često koristi) organizirane. Od svih tih brojnih država koje su nastajale i nestajale u dvadesetom stoljeću na Balkanu, nijedna nije uspjela stvoriti efikasan državni aparat. Nasuprot tome, postoji jedna vrsta “pravnog nihilizma”. Nije čudno, upozorava on duhovito i pomalo cinično 2008. godine, što svako malo imamo razne “antibirokratske revolucije” kad nam se “birokratija sastoji od tetaka, rođaka, švalerki, kratkovidnih aparatčika i dugonogih sekretarica” (str. 243). Pitanje je svih pitanja, stoga, formiranje državne administracije. Mi u Srbiji, kaže on, smo “uvek imali problem s institucionalnim načinom mišljenja, i uvek nam je bilo lakše da verujemo raznoraznim samoproklamovanim mesijama, umesto da imamo poverenja u sopstvene sposobnosti da se celishodno organizujemo” (str. 277). U tom smislu Cvetičanin je zagovornik snažnije pozicije i parlamenta i predsjednika Republike,

o čemu nekoliko puta piše u esejima koji se bave ustavnim pitanjima. Također, on ne drži da je glavni problem Srbije nedostatak demokratičnosti, nego nepostojanje *pravne države*. Pišući o Kini, upozorava da je “moguće da jedna država bude pravna, čak i kad nije demokratska”, dok je u Srbiji – i drugim balkanskim državama – upravo obratno: one “nisu pravne, čak i kad su demokratske”, i to zato što se “demokratija kod nas odavno ne može razlikovati od anarhije”. Iz toga izvodi sljedeći zaključak: “Balkanu nije potrebno više demokratije, kao što to neki pomodno sriču, jer kod nas svako selo ima svoju stranku i radi po svom, već nam je potrebno više pravnog poretka i pravne sigurnosti za sve građane” (str. 286).

Anarhija je česta tema njegovih eseja, koju proteže i na pitanje same Europske unije te na opasnost od rušenja postojećih poredaka uslijed globalne ekonomske i političke krize. U tom smislu ponekad koristi primjer Putina kao eventualnog odgovora na te trendove, te čak za Ameriku kaže da zapravo “čeka svoga Putina, i to ne u smislu neke čvrste ruke koja bi zavela red, već u smislu državnika koji će za konkretne probleme naći zadovoljavajuće odgovore i omogućiti da se čitav sistem dovede u ravnotežu” (str. 229). I Srbiji treba ravnoteža – i to (kao što piše u eseju pod naslovom “Prosvećeni patriotizam” u prosincu 2004) ravnoteža srca i glave te ravnoteža građanskog i nacionalnog načela. On smatra da je to sasvim moguće, i podržava centrističku političku opciju koja isključuje ekstremnosti bilo na lijevoj bilo na desnoj strani. Godine 2006. govori i o ravnoteži razboritosti i odlučnosti (str. 103) u ostvarenju nacionalne politike. Riječ koja se često ponav-

lja u njegovim esejima jest – konsenzus. Godine 2006. poziva na potrebu promoviranja *srpskog degolizma*, što – kako sam kaže – kasnije napušta u korist ipak nešto značajnije pozicije parlamenta. Također, govori i o *petoj Republici*, pri čemu povijest srpske republike klasificira na četiri dosadašnja razdoblja: prvu republiku od 1945. do 1974, drugu od 1974. do 1989, treću pod Miloševićem od 1989. do 2000. i četvrtu, postmiloševićevsku.

Neven Cvetičanin je sve prije nego revolucionar. On se brine o konsenzusu, nacionalnim vrijednostima, potrebi konsolidacije države, poziva se na Edmunda Burkea, a u politici na Nikolu Pašića, Slobodana Jovanovića, Charlesa de Gaullea i Henryja Kissingera – dakle, sve redom konzervativne ličnosti. U tom se smislu postavlja pitanje – kako se uopće našao u prilici da sudjeluje u *revoluciji*? Eseji koje je objavljivao u ovih deset godina pokazuju da je njegov motiv bio prije svega – državotvornost, ne primarno ni u onom nacionalnom smislu, nego prije svega u smislu suvremene, funkcionirajuće države kao institucije i organizacije. Možda se stoga njegova evolucija nije dogodila onako kako je on sam opisuje – kao evolucija od revolucionara prema nekome tko na kraju odustaje od revolucije i piše joj *requiem*. Možda je to samo bio proces otkrivanja sebe, i to na način refleksije o sebi iz analize okoline, iz vanjskog. Ako je tako, autoru treba čestitati na iskrenosti i odvažnosti, kao i na tome što je odlučio omogućiti nam uvid u tu osobnu transformaciju. Transformacije vlastitih pozicija – vlastitog *Ja* – nisu, naravno, neuobičajene. Kroz njih smo svi prolazili. Ali rijetki su oni koji su imali intelektualne i građanske odvažnosti izložiti

tu transformaciju pogledima drugih. Načisto je impresivna autorova sposobnost kritičkog odmaka od svojih nekoć napisanih i objavljenih članaka, što čini komentirajući ih iz sadašnje pozicije.

U ovoj knjizi autor se predstavlja kao kvalificirani kroničar, ali i analitičar političkih zbivanja u Srbiji. Vješto povezuje znanja iz društvene i političke teorije i historije s analizom stvarnosti – i to i u *stvarnom vremenu* kad su događaji nastajali i *a posteriori*, s odmakom. Rečenice su mu lijepe i jasne, a članci uvijek imaju poantu. Nije polemičan (osim u jednom ili dva slučaja) i ne piše propagandistički. Odlikuje se smislom za *britak humor* i *cinizam*, što je vjerojatno još zaoštrio svojim boravkom među Škotima, Englezima i drugim Britancima. Precizan je u izričaju. Zadržava distancu prema ljudima i događajima, kao da nema političkih ambicija. Pa ipak, neposredno nakon objavljivanja ove knjige ušao je u političku utakmicu, a u lipnju 2012. postao je i narodni zastupnik Socijaldemokratske partije Srbije (Rasima Ljajića) u Skupštini Srbije, na koalicijskoj listi koju je predvodio Boris Tadić. U tom smislu ova bi knjiga mogla biti ne samo značajan doprinos razumijevanju srpske političke scene nego i najava jedne možda malo drukčije politike u generaciji budućih lidera u Srbiji, u kojoj bi autor mogao imati istaknuto mjesto.

Dejan Jović